

*Pomezania. Na styku świata pogańskiego
i chrześcijańskiego (studia z dziejów),
Olsztyn 2019. Olsztyn 2019,
ISBN 978-83-955525-5-7, wyd. Towarzystwo
Naukowe i Instytut Północny im.
Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie*

Od dłuższego czasu Seweryn Szczepański zajmuje się badaniami nad ludnością pruską Pomezanii i jej relacjami z Zakonem Krzyżackim. Wśród licznych publikacji warto wspomnieć chociażby monografię sprzed pięciu lat, poświęconą głównie tematyce osadniczej^[1]. Najnowsza publikacja, którą tu omawiamy, również dotyczy terenu Pomezanii i stanowi niejako uzupełnieniem monografii z 2016 r. Z drugiej strony jednak publikacja ta, skupiając się w znacznej mierze na społecznych aspektach życia dawnych Prusów, żyjących w Pomezanii, ma znaczenie przy rekonstrukcji zjawisk zachodzących na obszarze całych Prus. Książka stanowi też podsumowanie dotychczasowych badań Autora, opartych w dużym stopniu na niepublikowanych fragmentach jego pracy doktorskiej. Znajdziemy tutaj zarówno rozprawę poświęconą osadnictwu, która jest powtórzeniem studiów zawartych w „Pomezanii pruskiej”^[2] (rozdziały I–III), jak i zaktualizowane wersje artykułów na temat działalności biskupa Chrystiana^[3] (rozdział XI) oraz znaczenia Traktatu Dzierzgońskiego^[4] (rozdział XII), co Autor sam zaznacza

---

1 S. Szczepański, *Pomezania pruska. Dzieje osadnictwa w XIII–XV wieku*, Olsztyn 2016.

2 Ibidem.

3 Idem, *Chrystian – biskup Prus i jego dzieło w kontekście cysterskiej misji chrystianizacyjnej*, KMW, 2016, nr 3(293), s. 431–443.

4 Idem, *Traktat dzierzgoński (1249) a elementy religijności Prusów*, „*Tabularium Historiae*”, t. II, 2017, s. 75–98.

na początku wspomnianych fragmentów. Autor uzupełnia swoje badania i przedstawia je w bardziej zwartej formie oraz nakreśla nowe obszary badawcze. Zostało dodanych kilka uzupełnień między innymi kolorowe mapy czy uszeregowanie informacji na temat osad w poszczególnych ziemiach w przejrzystych tabelach.

Szczególnie ciekawe fragmenty książki to rozdziały IV–X, gdzie opisane zostały różne aspekty życia społecznego Prusów w okresie od XII do XIV w. Możemy tam przeczytać m.in. o obecnym stanie wiedzy na temat rodu pruskiego, roli kapłanów, poszczególnych warstw społecznych czyli elity, wolnych i niewolnych Prusów oraz kobietach w społeczeństwie pruskim. Rozdział IV jest właściwie opisem tego, jak zmieniały się sposoby widzenia społeczeństwa dawnych Prusów pod wpływem przemian politycznych i terytorialnych. Autor odwołuje się zarówno do wyników starszych badań historiografii polskiej, niemieckiej, rosyjskiej i litewskiej, a w wypadku struktury społecznej Prusów także aktualnego stanu badań, przede wszystkim autorów polskich, niemieckich i litewskich.

Uzasadnione wydaje się poświęcenie przez Autora osobnego rozdziału omówieniu rodziny pruskiej i rodu, wychodzącego poza standardowe rozważania o prawnych uwarunkowaniach dziedziczenia majątków, które zostały dobrze rozpoznane dla obszaru Pomezanii. Autor omawia następnie obrzędy pogrzebowe i opisuje pruskie zwyczaje matrymonialne. W oparciu o dostępne źródła komentuje także krótko dzieciobójstwo dziewczynek i oddawanie synów w niewolę. Rozdział kończy się zaprezentowaniem modelu pruskiej rodziny (w szerokim pojęciu znaczeniowym).

Rozdział o kapłanach (VI) nawiązuje do wcześniejszych studiów Autora na temat poszczególnych określeń, jakie pojawiają się przy ich opisie w źródłach^[5]. Uwagę zwraca szczególnie fragment na temat Sicco jako przywódcy i kapłana, znacznie oszczędniejsze są natomiast rozważania o Tuliszach i Ligaszach. Narracja dotycząca Kriwe opiera się na informacjach zawartych w czwartej księdze *Deliciae Prussicae Matthäusa Praetoriusa*. Badacz omawia też znaczenie laski *kriwuli*, która miała być głównym artefaktem owych kapłanów, zwoływających wiece plemienne – w tym kontekście przytoczone zostały też fotografie i szkice pruskich bab. Na zakończenie rozdziału omówiono historię o prorokini galindzkiej.

Kolejne trzy rozdziały są poświęcone omówieniu poszczególnych grup społeczeństwa pruskiego, według statusu społeczno-ekonomicznego. Przy-

toczone zostały chyba wszystkie określenia jakie można zastosować w stosunku do możnych i królów, dobrze opisana została ich rola. Rozdziały o wolnych i niewolnych są raczej podsumowaniem dotychczasowych badań. W przypadku rozważań o niewolnych autor wskazał na konieczność badań porównawczych. Pozycja kobiet w społeczeństwie pruskim to osobne zagadnienie. Naturalnie z uwagi na bazę źródłową historyk zajął się głównie kwestiami prawnymi, związanymi z zamążpójściem, dziedziczeniem, ochroną i osobowością prawną kobiet.

Rozdziały o działalności biskupa Chrystiana i o Traktacie Dzierzgońskim nie zawierają znaczących zmian w stosunku do pierwotnie opublikowanych artykułów^[6]. Pierwszy przedstawia ogólnie misję cysterską w Pomezanii, drugi natomiast skupia się na wskazaniu tych regulacji w Traktacie, które miały na celu wyparcie tradycyjnych obyczajów, porządku prawnego i religijności Prusów. Pojawia się pytanie czy tytuły rozdziałów pokrywają się w pełni z treścią.

Do niewątpliwych zalet niniejszej pracy można zaliczyć czytelne podsumowania. Wnioski zostały wypunktowane lub umieszczone w tabelach. Praca jest zarazem przeglądem obszarów badawczych, którymi autor zajmował się w kontekście Pomezanii, pomijając jednak artykuły stricte archeologiczne. Niektóre rozdziały są krótkie, ale jest to uzasadnione ich treścią, co autor sam zaznacza chociażby w przypadku wykładu o niewolnikach. Tematyka książki mimo, że skupiona na obszarze Pomezanii ma znaczenie w badaniach analogicznych zagadnień dla całych Prus Krzyżackich. Wiele z podjętych w niej wątków z pewnością zostanie podjęte w dalszej dyskusji naukowej.

5 P. Kawiński, S. Szczepański, *Szkice o Religii Prusów*, Olsztyn 2016, s. 57–87.

6 Idem, Chrystian – biskup Prus i jego dzieło w kontekście...; Idem, Traktat dzierzgoński (1249) a elementy religijności...